

فرهنگ مطالعه و کتابخوانی

نوشته: سعید غفاری

حضرت علی (ع) می‌فرماید: در عجبم از مردمی که به غذای جسم خویش چه بسیار اهمیت می‌دهند، اما نسبت به کتاب و مطالعه برای تغذیه روح آنان است این چنین بی‌اعتنا و بی‌توجه هستند!

کتاب دریاچه‌ای است به سوی جهان شگفت‌انگیز علم و معرفت و مطالعه راهی است بسیار ساده و عملی برای پرورش استعداد های خداداد انسان و آموزش علوم و فتنی که او را در مسیر رشد و تکامل راهنمایی کند. اگر بتوانیم مطالعه را در انسان به صورت عادت در آوریم، دیگر ارتباط او با جهان دانش و آگاهی سخت نخواهد بود و بدون هیچ زحمت و مرارتی خواهد توانست از راه مطالعه، درک و اندیشه خود را نسبت به جهان هستی رشد و تعالی بخشد. اما باید توجه داشت که تبدیل این علاقه به عادت باید از دوران طفولیت انسان شروع شود.

پایین بودن سطح مطالعه در کشور ما ناشی از ناآشنایی و عادت نداشتن به مطالعه از دوران کودکی است. ما می‌توانیم مطمئن باشیم چنانچه فرزندانمان از کودکی شوق به خواندن پیدا کنند و انگیزه مطالعه کردن در آنان به وجود آید و مطالعه کردن را جزئی از زندگی خود بدانند، بدون شک در هر دوره از زندگی خود به هر طریق که شده مواد و مطالب مورد نیاز را بدست آورده و مطالعه می‌کنند. (۱)

کودکی که خیلی زود راه صحیح مطالعه را فرا می‌گیرد و به عنوان یک فعالیت پر ثمر در جستجوی آن است، به محض اینکه مطالعه

بتواند رضایت وی را تأمین کند، خود به خود یاد می‌گیرد که بهتر و باز هم بهتر بخواند. از طرف دیگر، کودکی که در خواندن با اشکالاتی مواجه می‌شود، از مطالعه دوری می‌کند و حتی امکان دارد از کتاب متنفر شود.

مطالعه، گنجی است که نمی‌توان آن را با زور به کودک تحمیل کرد ولی باید او را در یافتن راهی که برایش نتایج مفید و ماندگار دارد، کمک کرد. بی‌شک تأثیر یک کتاب داستان در رفتار کودک اگر بیشتر از درس آموزگار نباشد، کمتر نیست و به همین دلیل است که به نقش مؤثر کتاب‌های داستان در گسترش بینش کودکان توجه ویژه می‌شود. البته مطالعه بهتر، صرف وقت کمتر و برداشت مفیدتر، احتیاج به آگاهی از روش‌های صحیح مطالعه دارد. با مطالعه صحیح به تدریج، آمادگی انتخاب نکات و مطالب قابل استفاده در کتاب حاصل می‌آید. یادگیری و یادآوری به موقع، حاصل زیاد خواندن نیست، بلکه صحیح خوانی فرد را در یادآوری یاری می‌دهد. همچنین با روش‌های صحیح مطالعه و فنون یادگیری می‌توان قدرت حافظه را در سنین بالا افزایش داد. (۲)

نخستین عامل مؤثر در ایجاد عادت به مطالعه "خانواده" است. اگر پدر و مادری عادت به مطالعه داشته باشند و کودک ببیند که آنان کتاب می‌خوانند او نیز خیلی زود با کتاب آشنا می‌شود و به تقلید از والدین خود، کتاب را دست می‌گیرد. پس با دیدن کتاب‌های تصویری به تدریج به سوی کتاب جلب می‌شود. بهتر است والدین امکان پیاده کردن طرح "خواندن با

خانواده" را بوجود آورند. مطالعه با جمع خانواده فرصت گفتگو و نزدیک شدن به هم را فراهم می‌آورد.

بی‌سوادی پدر و مادر یکی از موانع مهم علاقه‌مندی کودک به مطالعه است. در کنار این عامل مهم اشتغال بیش از حد والدین هم، فرصت مطالعه در منزل را می‌گیرد و آنان نمی‌توانند الگوی مناسبی برای فرزندان خود در زمینه مطالعه داشته باشند. عامل اقتصادی نیز از اهمیت زیادی برخوردار است. والدینی که برای کودکان خردسالشان قصه می‌گویند یا می‌خوانند و خیلی زود برای سرگرم کردن آنها کتاب‌های تصویری در اختیارش می‌گذارند و به پرسش کودک درباره تصاویر و قهرمان‌های داستان‌ها جواب می‌دهند بدین ترتیب نخستین سنگ‌بنای مطالعه در فرد گذاشته می‌شود. هر قدر فقر فرهنگی و بی‌سوادی در خانواده، به ویژه در قشر زنان بیشتر باشد، گرایش به کتاب و کتابخوانی در جامعه کمتر است. (۳)

البته خانواده‌ها را می‌توان به سه گروه تقسیم کرد:

دسته اول: خانواده‌هایی که علاقه و عادت به مطالعه داشته و به رشد فکری فرزندان‌شان توجه دارند.

دسته دوم: خانواده‌هایی که تحصیل کرده‌اند ولی علاقه و عادت به مطالعه ندارند.

دسته سوم: خانواده‌هایی که سواد چندانی نداشته یا بی‌سوادند و بیشتر سرگرم گذراندن زندگی روزمره خود هستند.

گروه دوم و سوم با توجه به علاقه‌ای که به

پیشرفت فرزندان خود دارند، نمی‌توانند زمینه مطالعه و کتابخوانی را بین اعضای خود به وجود آورند. این خانواده‌ها را باید از طریق مدارس و جلسات آموزش خانواده و رسانه‌های گروهی و تبلیغات، با اهمیت کتاب و مطالعه آشنا کرد. (۴)

برای خانواده‌هایی که به سعادت و خوشبختی فرزندان خود علاقه‌مندند و حاضرند در جهت رشد فکری و معنوی آنان سرمایه‌گذاری کنند، این راه‌ها در ایجاد انگیزه و عادت به مطالعه در کودکان کارساز است.

پس از خانواده، مدرسه در ایجاد علاقه در کودکان و نوجوانان نقش مهمی دارد. اگر دانش‌آموز در مدرسه با کتاب آشنا شد و لذت مطالعه، خودآموزی و افزایش معلومات عمومی را درک کرد و به مطالعه خو گرفت، در تمام دوران زندگی از کتاب دست نمی‌کشد. در جامعه امروزی فرد نیاز دارد که به موازات آنچه در برنامه رسمی مدارس و دانشگاه‌ها می‌آموزد، در زمینه مسائل اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، علوم، و سلامت جسم و روح، دانش کافی به دست آورد. بسیاری از این اطلاعات جز از راه مطالعه و کتاب خواندن به دست نمی‌آید. باید اشاره کرد که خانه دوم کودک در اجتماع، مدرسه است. در این محیط و در حضور آموزگار است که کودک به فرد دانا‌ی فردای این کشور تبدیل می‌شود. در مدارس، معلم بیشترین تأثیر را روی دانش‌آموزان دارد و هم اوست که می‌تواند آنان را به مطالعه تشویق و ترغیب کند. اگر معلم بخواهد در این مهم توفیق داشته باشد باید از مثلث دانش‌آموز، کتاب درسی و کلاس درس پا را فراتر نهد. (۵)

نظام آموزشی مهمترین عامل در توسعه و یا در عدم توسعه در جوامع به حساب می‌آید. و برنامه‌های مطالعه آزاد و جانبی باید در مدارس به گونه‌ای باشد که امکانات تحقیق برای دانش‌آموزان را فراهم آورد. دانش‌آموزانی که درشان با تحقیق همراه است، خود به خود به سمت مطالعه کشیده می‌شوند. و در اینجا وجود

کتابخانه‌های آموزشی که کودکان را حمایت کند و پاسخگویی روحیه کاوشگر این کودکان و نوجوانان باشد بسیار با اهمیت و خدمات آن ارزنده است و می‌تواند مؤثر باشد.

عواملی که می‌توانند در فرهنگ مطالعه مؤثر باشند، جامعه و نقش وسایل ارتباط جمعی می‌باشد. روزنامه، مجله، کتاب، صداوسیما و غیره در شکل‌گیری عقاید اجتماعی افراد نقش تعیین‌کننده دارند. مسؤلان مربوطه باید در برنامه‌ریزی‌های خود به این مسئله مهم توجه کافی داشته باشند و از این ابزار برای تشویق مردم به مطالعه استفاده کنند و می‌توان از طریق تبلیغات برای مطالعه از سوی رسانه‌های جمعی فرهنگ مطالعه را در میان مردم گسترش داد. که این تبلیغات می‌تواند با تولیدات برنامه‌های معرفی کتاب، مصاحبه با نویسندگان، شعرا و مترجمان و غیره صورت گیرد.

همچنین حمایت دولت از اهل قلم و اندیشه، مشارکت عمومی برای توسعه مراکز فرهنگی و فرهنگ مطالعه، برپایی نمایشگاه کتاب و جشنواره‌های مطبوعات، بکارگیری وسیع رسانه‌های گروهی برای تبلیغ در زمینه کتاب و مطالعه آن و استفاده از تجربه سایر کشورها در ترویج و تعلیم فرهنگ کتابخوانی از اقدام‌های کارساز است که می‌توان به آن تمسک جست. (۶)

موامنی که مانع گرایش به مطالعه می‌شوند را می‌توان در پنج گروه تقسیم کرد که هر کدام از آنها نیز از عوامل متعدد دیگر متأثر است که به آنها اشاره می‌شود:

۱. بی‌حوصلگی نسبت به مطالعه: این مسئله ناشی از تنش‌های روانی در شخص است که مربوط به محیط زندگی اوست.

۲. کمبود وقت کافی برای مطالعه: این مشکل به دلیل مکفی نبودن درآمد مردم و اشتغال به چند حرفه برای تأمین زندگی ایجاد شده است.

۳. دسترسی نداشتن به کتاب: در شهرستان‌ها یافتن کتاب برای مطالعه به راحتی امکان‌پذیر نیست. بودجه برای ایجاد کتابخانه در نقاط دورافتاده وجود ندارد.

۴. گریز از مطالعه: ریشه‌های این مشکل را می‌توان در آموزش ندیدن والدین به دلیل کم‌سوادی و بی‌سوادی آنان جستجو کرد.

۵. قیمت گران کتاب: وابستگی به خارج به علت تولید ناکافی داخلی، قیمت کاغذ را افزایش داده که این نیز باعث گرانی قیمت کتاب شده است. (۷)

و می‌توان اشاره کرد یکی از مشکلاتی که جامعه کنونی ما از آن رنج می‌برد، علمی نبودن کارها و نبود فرهنگ مطالعه در سطح مدیران عالی تا سطوح پایین است. بسیاری از عقب‌ماندگی‌های جامعه ما به ویژه در عرصه بهره‌وری، ناشی از همین معضل است. بنابراین در جامعه ما باید کوشش شود کسانی که تلاش علمی و تحقیقی بیشتری دارند از رفاه مناسبی برخوردار شوند. همچنین لازم است دستاوردهای علمی سایر کشورها در تمامی زمینه‌ها مورد استفاده مطلوب قرار گیرد. اگر فرهنگ مطالعه به عرصه‌های گوناگون کشیده شود، بی‌گمان هر فرد و گروهی برای پیشرفت در کارهای خود به مطالعه روی می‌آورد.

در پایان اگر مواردی که به آن اشاره شد به مراحل اجرا گذاشته شود در تشویق افراد به مطالعه مؤثر خواهد بود:

۱. حمایت و کمک دولت به ارزان شدن قیمت کتاب.

۲. ارائه آموزش علمی کتابخوانی توسط رسانه‌ها.

۳. تشویق ناشران برای انتشار کتاب‌های تخصصی.

۴. برگزاری نمایشگاه‌های تخصصی کتاب.

۵. توسعه و گسترش فضای مناسب برای مطالعه.

منابع

۱. ریاضی، عبدالمهدی/ خلاصه مقالات اولین همایش راههای ترویج فرهنگ و مطالعه و کتابخوانی. تهران: معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۵.
۲. هاشمی، فر، حمید خلیفه/ خلاصه مقالات اولین همایش راههای ترویج فرهنگ و مطالعه و کتابخوانی. تهران: معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۵.
۳. عبدالحسن، مریم/ آیین مطالعه: مشهد: انتشارات جاودان، ۱۳۷۹.
۴. کاریبخشی رایبری، فرهاد/ آیین مطالعه و یادگیری، ویرایش ۲. تهران: انتشارات فرد، ۱۳۷۵.
۵. سالاری، مجید/ تکنیک‌های موفقیت و شیوه‌های نوین مطالعه: کرمان، انتشارات انهم، ۱۳۷۵.
۶. زهرابی، علی محمد/ خلاصه مقالات اولین همایش راههای ترویج فرهنگ و مطالعه و کتابخوانی. تهران: معاونت امور فرهنگی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۵.
۷. بهرامی، مازیار/ بهتر و بیشتر و سریعتر مطالعه کنیم. تهران: انتشارات فرد، ۱۳۷۵.

معلولین، نابینایان، ناشنویان، بیماران، مهاجران و غیره.

۲۶. تلاش برای از بین بردن بی‌سوادی در جامعه و همگانی کردن مطالعه.

۲۷. ایجاد کتابخانه‌های سیار در روستاها و مناطق دورافتاده کشور.

۲۸. تشویق خانواده‌ها به مطالعه.

۲۹. تنظیم برنامه برای مطالعه.

و اگر بخواهیم کتاب و کتابخوانی را در بین قشرهای جامعه گسترش دهیم باید به این مسئله به عنوان یک فرآیند دراز مدت توجه کنیم و پرداختن به فعالیت‌های مقطعی راه به جایی نخواهد برد و از کتاب و کتابخوانی تنها راه برای پر کردن اوقات فراغت نباشد و همواره باید سعی کرد که مطالعه به صورت کیفی مدنظر قرار گیرد. و این امر باید پایه و بنیان استوار هر برنامه‌ریزی اصولی و آموزشی فلامداد شود. و به صورت شعار یا تبلیغات انجام نشود که به گونه‌ای تولید ضد ارزش در جامعه کند.

۶. معرفی و تشویق نویسندگان جوان و آثار آنان.

۷. متحول کردن کار تعلیم و تربیت در خانه، مدرسه و جامعه.

۸. تقویت و حمایت جدی‌تر از کتابخانه‌های کشور.

۹. توسعه مراکز کتابخوانی در سطح شهر.

۱۰. افزایش کیفیت مطالعه در مدارس، دانشگاه‌ها و مراکز علمی.

۱۱. ایجاد شبکه اطلاع‌رسانی در زمینه کتاب.

۱۲. توزیع بن کتاب به صورت رایگان در میان دانش‌آموزان، دانشجویان برای خرید کتاب.

۱۳. در ادارات و سازمان‌ها فرصت و امکاناتی را برای مطالعه افراد ایجاد کنند.

۱۴. پسایه‌ریزی و ایجاد انگیزه مطالعه و تحقیق در دوران کودکی.

۱۵. قصه‌گویی و کتابخوانی برای کودکان در ساعات خاصی در برنامه درسی گنجانده شود.

۱۶. اجرای برنامه‌ها و نمایش‌نامه با استفاده از محتوای کتاب‌ها.

۱۷. تشویق دانش‌آموزان به نوشتن کارهای تحقیقی.

۱۸. اصلاح نظام پرورشی در کنار نظام آموزشی کشور.

۱۹. بکارگیری و استفاده از افراد علاقه‌مند و متخصص.

۲۰. توجه بیشتر و عمیق‌تر به چاپ کتاب از لحاظ صفحه‌آرایی و زیبایی کتاب.

۲۱. برگزاری مسابقات کتابخوانی.

۲۲. برگزاری همایش و گردهمایی پیرامون کتاب و کتابخوانی.

۲۳. آموزش روش صحیح مطالعه.

۲۴. توزیع تصاویر تبلیغاتی حاوی پیام‌های تشویقی برای مطالعه.

۲۵. توجه و راهبردهایی برای علاقه‌مند کردن گروه‌های ویژه به مطالعه، از جمله

